

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНЦЕПТ «ЖИТЛО» В АНГЛІЙСЬКІЙ СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження значущих національних концептів, зокрема концепту «житло». Ця проблема пов'язана з важливими практичними та науковими завданнями аналізу національної картини світу та розглянута у значній кількості наукових праць. Мета нашого дослідження – аналіз наявних засобів вираження концепту «житло» на прикладі сучасної фразеології англійської мови. Концепт «житло» проаналізовано з точки зору англійської національної свідомості та менталітету. В англійській лінгвокультурі концепт «житло» сприймається перш за все як реальний об'єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту, як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Житло, будучи самостійним замкнутим простором, обмеженим від зовнішнього світу і контрольованим людиною, протистоїть відкритості, необмеженості, невизначеності і хаосу чужого простору і являє собою своєрідний засіб захисту особистості людини. Англійці звикли пов'язувати житло із сімейним затишком, рідними людьми, з чимось виключно «своїм», і це знаходить своє відображення і в англійській фразеології. Наряду з фразеологізмами, які мають давню історію, існує низка більш сучасних одиниць. Аналізуючи англійські фразеологізми, можна побачити, що концепт «житло» частіше має позитивний відтінок, символізуючи затишок, спокій і захищеність; утім, щодо фразеологізмів з негативним відтінком, то їх теж можна зустріти, але набагато рідше, та зазвичай не сам концепт «житло» є носієм цього негативного значення у висловлюванні. Дослідивши концепт житло в англійській фразеології, ми не маємо сумніву щодо його значущості в житті англійців та існування дійсно особливого зв'язку між господарем і власне житлом.

Ключові слова: концепт, національний концепт, фразеологізм, лінгвокультура, житло.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження значущих національних концептів. Ця проблема пов'язана з важливими практичними та науковими завданнями аналізу національної картини світу. Антропоцентризм як провідна ознака сучасної лінгвістики фокусує увагу на людині та на тому, що її оточує – умовах життєдіяльності та результатах життєдіяльності. Житло природно є центральним концептом у цьому колі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблема аналізується у значній кількості наукових праць. Як підкреслює І. В. Давиденко, концепт ДІМ перебуває у центрі уваги різних дисциплін: семіотики (Л. Г. Невська, Т. В. Цив'ян, А. А. Плотнікова), соціології (В. П. Козирьков), психології (З. Фрейд), міфології, історії, культурології (Ф. Брокгауз, Б. Мілічіч). У картині світу англословного соціуму ознаки сучасного трактування ДОМУ як культурної універсалії, однієї з найважливіших утилітарних цінностей людини, сходять до міфологічних та біблійних уявлень (Г. Маєр, Ф. Рінекер, С. С. Аверинцев) [1, с. 3]. Названі вчені розглядають образ дому як макро-

етноконцепт, як фрагмент повсякденного життя англійців з урахуванням діахронічних змін, як художній концепт тощо. На думку С. Є. Чернобай, концепт «житло» охоплює лінгвокультурні концепти “home” та “house», які своєю чергою підрозділяються на мікроетноконцепти “family”, “Fatherland”, “house” и “building”, “house”, “audience” відповідно [5, с. 139]. Утім, наскільки нам відомо, певні сучасні фразеологізми, що формують концепт «житло», ще не було розглянуто. Саме це питання є головним для нашої роботи.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – аналіз наявних засобів вираження концепту «житло» на прикладі англійської сучасної фразеології. Для досягнення цієї мети доцільно виконати такі завдання: розглянути теоретичне підґрунтя проблеми, накопичення фактичного матеріалу для практичного дослідження, підвести підсумки та визначити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Концепт «житло» має не лише лексичне значення, а й своєрідне ментальне відтворення в свідомості індивіда й національній свідомості. Концепт «житло»

є складним і багатошаровим та може зустрічатися в різних формах залежно від культури, у якій він розглядається. У цій роботі концепт «житло» розглянуто з точки зору англійської національної свідомості та менталітету. Merriam-Webster dictionary дає таке визначення концепту “dwelling” – a shelter [9]. Cambridge dictionary пропонує таке визначення концепту “dwelling” – a house, flat, etc. where a person lives [10, с. 343].

В англійській культурі будинок сприймається перш за все як реальний об’єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту «житло», як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Крім того, будинок ототожнюється з сім’єю, тобто з близькими, «своїми» людьми. Будинок уособлює, з одного боку, «свій» простір, протиставлений «чужому» навколишньому світу, з іншого – здійснює зв’язок із Всесвітом, виступаючи сполучною ланкою [3, с. 33–34].

В англійській картині світу концепт «житло» реалізує ознаки статусу власника і виступає передусім як предмет приватної власності, тобто він нерозривно пов’язаний з безеквівалентним концептом “privacy” («особисте, приватне життя»), адже саме завдяки дому приватне життя людини виявляється захищеним від усього зовнішнього [3, с. 35–36].

Англійський будинок є вищим втіленням приватності, що підтверджено загальновідомими прислів’ями: *My home is my castle; there is no place like home; Home, sweet home*. Тяга до privacy може трактуватися як прагнення до усамітнення. Та чи вірною буде така точка зору? “The English dream is privacy without loneliness, – зазначає Джеремі Пексмен, автор книги про англійців “The English: A Portrait of a People” [6, с. 53-54]. Дж. Пексмен, який є прихильником метеорологічного пояснення англійського характеру і особливого значення для них поняття home, зазначає: “I wondered whether the English weather might really be the key. Could the English preoccupation with privacy and home have an explanation as simple as the fact that their climate obliged them to spend a lot of time indoors?” [6, с. 60] Вплив зовнішніх, зокрема кліматичних, чинників на формування національного характеру видається цілком очевидним. Крім того, вірною представляється і точка зору про те, що на національний характер впливає і інший чинник, а саме географічне положення. Ця точка зору досить поширена в науці й має вельми обґрунтований характер. І сам Дж. Пексмен

теж підкреслює: “But geography matters; it makes people who they are ... the adage is that geography makes history. But if such a thing as a national psychology exists, it may be made by geography ... the first profound influence upon the English is the fact that they live on an island ... this island idea has a special place in the English imagination” [6, с. 61].

Прайс Кольєр, автор книги «Англія і англійці – з американської точки зору», відзначає, що в Англії створено своєрідне почуття самотності (privacy) без самотності (loneliness) [4, с. 33]. Отже, цінним компонентом концепту PRIVACY є не ізоляція, а скоріше вибір, що відображено у прагненні людини робити самостійний вибір, і немає значення на самоті або з декількома людьми, головне – діяти за своїм вибором.

Наряду з фразеологізмами, які мають давню історію, існує низка більш сучасних одиниць. Розглянемо ФО *Safe as houses*; його значення: completely safe; very secure; reliable.

E.g. *Both managers can count on one thing – their jobs are safe as houses.*

When you get all the luxury you dreamed of and buy a property in the best part of the city, you will feel as safe as houses [8, с. 63].

Зазвичай цей вираз використовують, щоб запевнити людину, яка має певні сумніви. «О! Це так само безпечно, як будинки», тобто абсолютно безпечно, натякаючи на приватну власність як інвестицію. Кажуть, що ця фраза виникла, коли залізничні акції почали втрачати свою популярність, і люди почали звертати увагу на більш давні форми інвестицій, більш надійні [8, с. 63].

Існує ще низка фразеологізмів, що досить часто використовуються:

Get/put your own house in order, що має значення «вирішити усі свої проблеми та завершити всі справи». Англійці проводять паралель з порядком у будинку і порядком в особистих справах, знову порівнюючи домашній затишок з успіхом в усіх сферах життя. E.g. *You should put your own house I order before giving pieces of advice* [10, с. 132].

Not give sb house room у значенні «відмовлятися надавати комусь допомогу або сприяти у чомусь, бо ці люди не викликають довіри». Англійці навряд чи запрошують до свого будинку людей, які викликають неприязнь. Тому англійці і використовують словосполучення *house room*, в значенні допомоги, якої не кожен гідний.

Досить цікавим є фразеологізм *to go (all) round the houses*, що означає «прямувати довгим шляхом, коли є можливість вибрати інший, коротший, або розповідати щось неважливе, ніяк не озвучу-

ючи саму суть розмови, тобто буквально постійно переходити від одного будинку до іншого». Е. г. *A respectable organization shouldn't be giving house room to a bunch of bigoted fanatics* [10, с. 135].

Розповсюдженим у повсякденному житті є вираз *on the house*, який можна почути в пабі або барі в значенні «за рахунок закладу». Е. г. *We had to wait for a table for so long, so they gave us all drinks on the house* [10, с. 136].

Існує ще один вираз, пов'язаний з їжею, *eat sb out of house and home*, який має гумористичний відтінок і означає «з'їсти майже всю їжу, яку людина мала вдома». Е. г. *The boys have just come back and they have already eaten me out of house and home* [10, с. 137].

Позитивне значення має вираз *bring the house down*, яке використовується, коли йдеться про театральну п'єсу або будь-яке гумористичне шоу. Означає змусити людей захоплюватись та дуже голосно сміятися і аплодувати. Е. г. *The clown sang a duet with the talking horse, which brought the house down every night* [10, с. 138]. Якщо ж виступ був драматичним і достатньо реалістичним, використовується фразеологізм «*not a dry eye in the house*» в значенні «не залишити нікого байдужим і змусити плакати. Е. г. *The melodrama was so sad and tearful that there was not a dry eye in the house during the performance* [10, с. 138].

Продовжуючи тему театру, згадаємо ще один фразеологізм, пов'язаний з цим *dress the house*, що означає «заповнити театр глядачами або так розсадити глядачів, щоб він здавався заповненим». Е. г. *They worked really hard but their play turned out to be so good that it was not difficult to dress the house* [10, с. 161].

Існує вираз, що використовують зазвичай у неформальній мові, але він дуже точно передає значення дому в національній свідомості англійців. *Who's sb when he's/ she's at home?* кажуть, маючи на увазі бажання дізнатися істинну суть чогось або справжнє обличчя когось. Е. г. *Feng shui? What's that when it's at home? Who's Mariella Frostrup when she's at home?* [10, с. 139]. Тобто, на думку англійців, саме вдома людина може повністю розслабитись і бути собою, в найбезпечнішому і найпотаємнішому для неї місці.

Є також два цікавих антонімічних вирази *be nothing to write home about* та *something to write home about*. Перший означає «щось цікаве і захоплююче». Е. г. *The food was OK, but nothing to write home about* [10, с. 142]. Другий, навпаки, означає щось дивовижне і варте уваги. Е. г. *If England won the World Cup, that would be something to write home about!* [10, с. 142].

Bring sth home to sb – це змусити когось нарешті зрозуміти щось, часто не дуже приємне. Е. г. *These photographs finally brought home to us the terrible realities of war* [10, с. 144]. А вираз *come home to sb* має схоже значення і використовується, коли людина врешті дійшла до розуміння чогось. Е. г. *It suddenly came home to me that I had made the most awful mistake* [9, с. 144]. Більше емоцій має вираз *drive/hammer sth home* в значенні «прикладати великі зусилля, щоб пояснити щось, часто неодноразово повторюючи одне й те саме. Е. г. *She used charts and statistics to drive home her message* [10, с. 145].

А вираз *home and dry*, що означає «досягти успіху або бути близьким до цього», ще раз доводить особливий зв'язок, що англійці мають з домівкою, асоціюючи знаходження вдома з поняттям успішності. Е. г. *After struggling for so long, we're finally home and dry* [10, с. 147].

Негативне значення має фразеологізм *be in the doghouse*, що використовується у значенні мати неприємності через дії, які людина не мала робити. Слово *doghouse* у цьому виразі походить від типу житла, яке було знайдено на човнах і поїздах. Мається на увазі, що у цих видах транспорту працівникам доводилося спати в схожих на гуртожиток приміщеннях, і коли не було достатньо місця, їм довелося їх створювати, будуючи кілька бараків, які нагадували собачі будки. Е. г. *I am in the doghouse with my boss. I completely forgot to do the task he gave me. Oh boy, my husband came home drunk, he is in the doghouse now!* [10, с. 165]. У цьому фразеологізмі некомфортне житло порівнюють з життєвими труднощами, ще раз акцентуючи увагу на важливості житла в житті людини і як воно впливає на всі його сфери.

Вираз *like a house on fire* може мати два значення. Перше: робити щось швидко та енергійно. Е. г. *They always work like a house on fire, because they want to see results* [10, с. 168]. Друге значення використовується з дієсловом “get on” – “get on like a house on fire”, маючи на увазі «мати багато спільного з кимось і швидко налагоджувати стосунки. Е. г. *I met her several hours ago but we immediately got on like a house on fire* [10, с. 168]. Сенс цього виразу може бути пов'язаний знову із важливістю домівки. Якщо твоя домівка палає, ти маєш швидко реагувати, щоб врятувати її, або ж нещастя, як пожежа в будинку, може досить швидко зблизити людей.

Жартівливим і водночас образливим є фразеологізм *lights are on but nobody is home*, що використовують для опису не дуже розумної людини

або ситуації, коли людина не реагує на звертання до неї, бо сконцентрована на чомусь іншому. **E.g.** *What is going on with him today? It's like the lights are on but nobody's home. I tried to talk to my sister but it didn't work. The lights are on but nobody's home* [10, с. 146]. Коли в будинку горить світло, ми природно очікуємо, що в ньому хтось є. Незвично, якщо в будинку всюди горить світло, а вдома нікого немає. Так і людина, що здається повністю знаходиться у свідомості, але насправді ніби втратила зв'язок з оточуючим світом.

Дуже затишним є вираз *keep the home fires burning* у значенні «вести господарство вдома». Це своєрідна відсилка до підтримання горіння багаття, що протягом довгого часу для людства мало життєве значення. Тепер цей фразеологізм є символом звичайної турботи про порядок у власному будинку. **E.g.** *I will do everything to keep the homes fires burning while you are away* [10, с. 149].

Схожими є вирази *close to home* та *hit close to home*. *Close to home* використовують у значенні «бути близьким та зрозумілим», маючи на увазі особисті переживання, бажання та інтереси. **E.g.** *The President's words about the future plans struck close to home and the people became very excited. Hit close to home* означає «зацепити за живе». **E.g.** *Mike asked me to join their team and my refusal hit close to home* [10, с. 150].

Feel at home – вираз, який часто можна зустріти, особливо для проявлення вихованості у ставленні до гостя. Відчувати себе як вдома має значення максимально розслабитись, так, ніби ти у власній домівці. **E.g.** *Come on in. Sit down and feel at home* [10, с. 151]. Фразеологізм *keep open house* теж пов'язаний з гостинністю. Він має значення з нетерпінням очікувати гостей у будь-який час, буквально залишати свій будинок відкритим для усіх. **E.g.** *My family always keeps open house for you* [10, с. 168].

Цікавий фразеологізм *Burn not one's house to get rid of the mice* використовують у значенні «не перебільшуйте незначну проблему, вживаючи різких заходів». **E.g.** *You don't have to do plastic surgery, you can look better by using makeup. Burn not your house to get rid of the mice* [2, с. 391]. Саме такий вибір слів досить виправданий та зрозумілий, адже жодна адекватна людина нізащо не спалить свій дім для того, щоб позбутися там мишей. А ось граматично це досить цікавий фразеологізм, адже тут використовується незвичне заперечення, замість допоміжного дієслова *don't* використовують негативну частку *not*. Тобто вираз зберіг більш давню граматичну форму.

Не менш мудрим є вираз *people who live in glass houses should not throw stones*, що означає «той, хто вразливий до критики щодо певного питання, не повинен критикувати інших щодо того ж питання», або ж «не варто критикувати інших за недолік, який маєш сам». **E.g.** *The man always criticizes his friend for gossiping about other people but people who live in glass houses should not throw stones. He always does the same thing himself* [2, с. 340]. Значення цілком логічне. Будинок зі скла – це щось крихке, те, що легко зруйнувати, і людині, що має недоліки, на які також легко вказати, і це зруйнує її всередині, не варто вказувати на недоліки інших.

Фразеологізм *one's last home* має трагічний відтінок і використовується в значенні могила, дослівно «остання домівка». Як би сумно це не було, кожна людина рано чи пізно зустрічає смерть, але оселя грає таку важливу роль за життя, що навіть в останню путь людину проводжають, порівнюючи це з відправленням в останню домівку. **E.g.** *He is sadly at his last home now* [2, с. 341].

Досить різкий відтінок має вираз *rough house*, що означає галаслива сварка, бійка, розправа, насильство, або може використовуватись як безлад, галаслива гра, метушня. Спочатку фразеологізм використовувався в Америці, згодом розповсюдився і в Британії. **E.g.** *He looks like he has been through some sort of rough house. I allowed the children to play here only on the condition that there will be no rough house* [2, с. 402].

Ще один вираз, який досить часто можна зустріти, – *half-way house* в значенні компроміс. Компроміс ніби символізує притулок на півдорозі між різними місцями, тобто спільне рішення, незважаючи на різні точки зору. Існує схожий вираз *meet halfway*, що означає знайти компроміс. **E.g.** *This will be our half-way house in this situation and it is the only way out* [2, с. 403].

Висновки і пропозиції. Отже, в англійській культурі концепт «житло» сприймається перш за все як реальний об'єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту, як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Житло, будучи самостійним замкнутим простором, обмеженим від зовнішнього світу і контрольованим людиною, протистоїть відкритості, необмеженості, невизначеності і хаосу чужого простору і є своєрідним засобом захисту людини. Англійці звикли пов'язувати житло із сімейним затишком, рідними

людьми, з чимось виключно «своїм», і це знаходить своє відображення і в англійській фразеології.

Аналізуючи англійські фразеологізми, можна побачити, що концепт «житло» частіше має позитивний відтінок, символізуючи затишок, спокій і захищеність. Помітним стає і те, що житло для англійців навіть має сакральне значення. А багато фразеологізмів, які мають слово “home”, пов’язані з гостинністю. Щодо фразеологізмів з негативним відтінком, то їх теж можна зустріти, але набагато рідше, та зазвичай не сам концепт «житло» є носієм цього негативного значення у висловлюванні. Навіть вираз “one’s last home”, хоч і є носієм трагічного значення, але також має поетичний,

дещо філософський відтінок. Англійці уникають пов’язування концепту «житло» з поганими подіями. Більшість дієслів, що є частиною фразеологізмів концепту “dwelling”, також несуть позитивне значення: bring, keep, put in order, give. Усі вони пов’язані з підтриманням затишку, порядку та наданням душевного спокою і підтримки. Дослідивши концепт *житло* в англійській фразеології, ми не маємо сумніву щодо його значущості в житті англійців та існування дійсно особливого зв’язку між господарем і власне житлом.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі вербалізаторів концепту «житло» в сучасній англійській поезії.

Список літератури:

1. Давиденко І. В. Лексична репрезентація концепту дім – house / home в англійській мові: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2012. 24 с.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1984, 944 с.
3. Ларина Т. В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах. Москва : РУДН, 2003, 512 с.
4. Овчинников В. В. Сакура и дуб. Москва : АСТ, 2014, 608 с.
5. Чернобай С. Е. Концепт «дом» в английской фразеологической картине мира. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Том 23 (62). № 3. 2010. С. 136–140.
6. Paxman, J. The English: a Portrait of a People. New York: Overlook, 1999, 308 p.
7. Procter, P. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 1792 p.
8. Siefring, J. Oxford Dictionary of Idioms. Oxford: Oxford University Press, 2004, 340 p.
9. Webster, N. Merriam-Webster Dictionary. Springfield: Merriam-Webster, 1913, 6400 p. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
10. White, J. Cambridge International Dictionary of Idioms. Cambridge : University Press, 1998, 608 p.

Panchenko O. I. CONCEPT “DWELLING” IN CONTEMPORARY ENGLISH PHRASEOLOGY

The article deals with the problem of studying significant national concepts. This problem is associated with important practical and scientific tasks of analysis of the national picture of the world and is researched in a large number of scientific papers. The purpose of our study is to analyze the existing means of expressing the concept “dwelling” on the example of modern English phraseology. The concept of “dwelling” is considered in terms of English national consciousness and mentality. In English linguistics, the concept of “dwelling” is perceived primarily as a real object, a subject of private property, able to characterize the status of its owner and its belonging to a certain social class, as indicated by such conceptual features of the concept as its location, external parameters, comfort. Dwelling, being an independent closed space, limited by the outside world and controlled by man, opposes the openness, infinity, uncertainty and chaos of another's space and is a kind of means of human protection. The British are accustomed to associating dwelling with family comfort, family members, with something exclusively “their own” and this is reflected in English phraseology. Together with the phraseologisms which have a long history of usage we observe a row of more contemporary ones. Analyzing English phraseology, we can see that the concept of “dwelling” often has a positive connotation, symbolizing comfort, tranquility and security; with regard to phraseologies with a negative connotation, they can also be found, but much less often and, usually, not the very concept of “dwelling” is the bearer of this negative meaning in the utterance. Having studied the concept of dwelling in English phraseology, we have no doubt about its significance in the life of the English and the existence of a really special connection between the owner and the home itself.

Key words: concept, national concept, phraseology, linguistic culture, housing.